

odlišnostem konec konců spojovalo – polské historicky akcentované *intermarium*, maďarský spíše politologicky vnímaný *karpatský oblouk*, český mocenskopoliticky stále ohrožovaný *pás malých národů mezi Německem a Ruskem* a koneckonců také rakouskou *kulturně produktivní K. und K. monarchii* atd. –, byla před rokem 1989 nepochybně touha střední Evropu, vnímanou jako prostor hranic, zdí, zmařených šancí a konečných stanic, osvobodit především politicky a potom, až to bude možné, spojit s Evropou západní. Nicméně dnes se ve většině středoevropských zemí střední Evropa proměnila v pouhý „historický region“, tj. vždy časově i prostorově velmi konkrétně definovaný předmět historického zájmu, v ideálně typicky konstruovanou badatelskou perspektivu, případně v prostředek transnacionálního kontextování a komparování historicky individuálních kulturních, politických a sociálních konstelací“ (s. 216).

Výhrady či kritiku lze směřovat k těm pasážím (není jich však mnoho), které se týkají soudobé sociologické teorie. Havelkova přednost a síla spočívá především ve vynikající znalosti dějin českého myšlení a ve výborné obeznamnosti s německou filozofií, historiografií a sociologií 19. a první poloviny 20. století. Komentáře, jež jsou v jeho knize věnovány soudobé sociologické teorii, prozrazují, že v této oblasti se autor s takovou samozřejmostí a bravurou nepohybuje. Limitovanost jeho pohledu na soudobou sociologickou teorii si můžeme doložit např. tím, že porovnáme kapitolu „O potřebnosti teorie v soudobé české sociologii“ (s. 85–94) se statí Miloslava Petruska „Návrat (sociologické) teorie do Čech? Východiska, stav a perspektivy“ (*Sociologický časopis* 5/2011). Charakteristiky některých teoretiků (Bourdieu s. 178, Luhmann s. 226, Bell s. 230) jsou zjednodušující a poněkud zkreslující. To, co je většinou mimo diapazon Havelkovy badatelské perspektivy, jsou podněty, které přicházejí z francouzského a angloamerického myšlení. Litovat lze nakonec i toho, že autor nevěnoval větší pozornost vymezení a charakteristice vzájemného vztahu mezi historickou sociologií a sociologií vědění; připomeňme, že o ní napsal samostatnou monografii už před řádkou let Stanislav Hubík (*Socio-*

logie vědění: Základní koncepce a paradigmatata, 1999).

I přes uvedené výhrady můžeme celkově označit Havelkovu práci za mimořádně zdařilou, kvalitní, informačně bohatou a inspirativní. Kniha má potenciál zaujmout velmi široké spektrum čtenářů, včetně filozofů, historiků, sociologů a politologů. Je nesporně přínosem i pro obor historické sociologie rozvíjený na FHS UK v Praze. Autor svým dílem potvrzuje svoji čelnou pozici v kontextu domácích humanitních a sociálních věd. Na stránkách knihy demonstruje vynikajícím způsobem svoji erudici, odborné znalosti i schopnost formulovat myšlenky velmi kultivovaným a precizním způsobem. Nezbyvá proto, než si přát, abychom měli i v budoucnu možnost setkávat se s dalšími, novými texty Miloše Havelky.

Jiří Šubrť

David Coady: *What to believe now? Applying epistemology to contemporary issues*. Malden: Wiley-Blackwell, 2012, 202 s.

David Coady se ve své knize zabývá aplikací teorie poznání na vybraná současná společenská témata. Ve středu jeho zájmu stojí problematika vědění, přesvědčení a důvěry, kterou vkládáme do institucí, autorit či odborníků a jejich názorů, doporučení či výpovědí, a jež autor častokrát zpochybňuje, přičemž naopak ospravedlňuje různé druhy komunikace – fámy, konspirace, nezávislé blogy –, které mají u většinové společnosti a mainstreamových médií nevalnou pověst, jejíž podstata je spatřována především v jejich údajné nespolehlivosti, neověřitelnosti či dezinformovanosti.

Své pochybnosti vyjadřuje již v první kapitole *Experts a laici*. Ukazuje, že míra spoléhání se na experty se zvyšuje zejména proto, že lidské vědění jako takové se rapidně zvýšilo a s tím i jeho specializace. Tímto tak nejsme schopni odůvodnit většinu našich přesvědčení přímým pozorováním či vlastní zkušeností. Namísto toho se spoléháme na experty, jež máme za ty, kteří veškeré věci odborně posuzují či sami přímo zakoušejí. Jenže jak poznat experta? Expert

totiž není jen ten, kdo je díky své pověsti za experta považován, neboť považovat člověka za experta jen na základě jeho reputace není pro Coadyho dostačující. Autor experta vidí jako někoho, kdo je v určité oblasti lépe informovaný než ostatní (s. 29), z čehož lze vyvodit, že každý je ve své podstatě expertem na mnoho různých záležitosti, pokud uvedeme Coadyho konkrétní případ, třeba na to, co měl ke snídani.

To, že bychom se neměli spoléhat na výpovědi druhých, ale pouze na vlastní zkušenosti, je předmětem debat již od antických dob. Jenže je mnoho věcí, které víme a můžeme je vědět právě proto, že můžeme věřit výpovědi expertů. Spoléhání se na jejich výpovědi vyžaduje určitou míru obětování *intelektuální autonomie* (s. 36), tedy schopnosti spoléhat se na svůj vlastní rozum a dělat věci sám za sebe. Intelektuální autonomie je sociální funkce, kterou autor připodobňuje k *informační kaskádě* (s. 36), která slouží jako metafora toho, že lidé prezentují své názory a přesvědčení sekvenčně. To znamená, že jejich vlastní prvotní názor může být převážen dalším, cizím, a posléze pak raději než vlastní přesvědčení následují dav. Nebezpečí informační kaskády ukazuje na nutnost být obezřetnými vůči spoléhání se na ostatní. To ovšem není důvod, proč být *a priori* skeptičtí k výpovědi expertů. Intelektuální autonomie je důležitá zejména v otázkách etiky. Tímto Coady přistupuje k další kapitole *Epistemická demokracie* o demokracii, která po svých občanech požaduje, aby mysleli morálně a aby docházeli k morálním závěrům autonomní individuální cestou.

Je tedy důvod být skeptickými vůči názoru, že existují morální experti. Přestože ti v autorových očích neexistují, stále mohou být experti političtí, ovšem kdo je označuje? Má-li je někdo označit, jsou to meta-experti, ale kdo označuje a určuje je? (s. 59) Jednou z odpovědí je *Condorcetův teorém* o větší pravděpodobnosti skupinového identifikování pravdy, která bude vždy větší než pravděpodobnost identifikace pravdy pouze jedním ze skupiny. Navíc čím větší skupina, tím spíše a přesněji lze pravdu identifikovat. Condorcet ukazoval, že ne všechny případy racionálního rozhodování závisí na expertíze druhých, a tak je někdy dav daleko

spolehlivějším zdrojem pravdy než jediný expert v davu. Tento Condorcetův teorém Coady aplikuje na hlasování v demokratických volbách.

Volby jsou jak prohlášením, vyjádřením preference, tak i prostředkem a silou, která dovoluje voličům sehrát roli v kolektivním rozhodování (s. 62). Každé jednotlivé hlasování je pak prohlášením o voliči, o jeho volební preferenci a o jeho zájmu. Hlasování v reprezentativní demokracii je prohlášením o tom, kdo se zdá být nejlepším kandidátem pro danou pozici, přičemž tato pozice je v principu definována jako se snahou prosazovat vyšší dobro (s. 72). Autor následně ukazuje, že je špatné volit na základě pouhého očekávání, že někdo konkrétní vyhraje. Pokud většina voličů ignoruje vlastní přesvědčení a pocity a slepě následuje dav v tom, koho volit, volby jsou méně spolehlivé a prakticky o ničem hodnotném nepovídají (s. 81). Na závěr kapitoly autor tvrdí, že demokracie je politickým ideálem, který je těžko dosažitelný. Nikdy totiž nebude existovat plně a dokonale volná a svobodná společnost, tedy ani dokonalá demokracie, což ovšem neznamená, že by její ideály měly být zavrženy jako nepraktické.

Epistemologickou aplikaci na aktuální problematické jevy lze zřetelně vidět v kapitole *Fámy a jejich šířitelé*. Coady se zabývá fámami a v následující kapitole i konspiracemi z pozice teorie poznání, nikoliv z pozice morálky, a tento druh informací v tomto kontextu obhajuje. Tímto oponuje klasickému přístupu, který fámy vidí jako patologické a nespolehlivé výpovědi. Co je na této kapitole zajímavé, je to, že autor zde předkládá vlastní definici fámy a podmínky, za nichž může být komunikace takto označena: musí se šířit mezi velkým počtem lidí a nesmí být potvrzena institucí s oficiálním statutem (s. 99). Při analýze pozice fámy v současném světě logicky vychází z klasické práce Allporta s Postmanem a z jejich experimentů, které čte kriticky a jejichž přístup a závěry nesdílí. Kritizuje rovněž i přístupy, které vidí fámy jako *a priori* lživé a jejich šířitele jako pouhé pasivní jedince předávající fámu bez rozmyslu dál.

Vznik a šíření fám má souvislost i s důvěrou v oficiální informační zdroje. Přestože jedinec věří oficiálním médiím, automaticky to neznamená důvod pro skeptický přístup

k fámám, poněvadž fámy se ve skutečnosti s oficiální komunikací nevylučují. Absence oficiálního ověření je v problematice fám klíčová, což ovšem neznamená odmítnutí či popření z oficiálních pozic, neboť častokráte to může být tak, že pokud by jimi byla popřena, bylo by to pouze kontraproduktivní.

Coady se také zabývá tím, proč má fáma tak špatnou pověst. Důvod spatřuje v tom, že je šířena především ústně, což implikuje určitou míru nespolehlivosti. Slabina tohoto argumentu tkví v tom, že existují i fámy šířené písemně (tiskem, sociálními sítěmi atd.). Navíc bychom s takovýmto přístupem museli všechno, co pochází z nespolehlivého zdroje, označit za fámu, což je ovšem naprosto neuspokojující, neboť pokud budeme fámu považovat za nespolehlivou, tak jak ji odlišíme od jiných nespolehlivých komunikací? Mnohem zajímavějším vysvětlením špatné pověsti fám je jejich hrozba pro demokracii. Fáma sama o sobě není žádnou hrozbou, hrozbou jsou ti, kteří chtějí být informačním monopolem (s. 103). Pokud by byla oficiální média otevřená a upřímná, šíření fám by bylo považováno za méně znepokojující a nemělo by tak špatnou reputaci (s. 106).

Podobnou obhajobu autor představuje v následující kapitole *Konpirační teorie a konpirační teoretici*, v níž překvapivě tvrdí, že v současnosti existuje mnohem méně konpiračních teorií a konspirací než v minulosti (s. 113). Moderní označení konpirační teorie a konpirační teoretik je to samé jako v minulosti heretik a hereze, neboť slouží ke kastizaci a zesměšnění těch, kteří odmítají či zpochybňují ortodoxní nebo oficiální zprávy (s. 123), a současně obviňování z konpiračních teorií je podle autora intelektuálním honem na čarodějnice (s. 111). Propagandistická povaha kampaní proti konpiračním teoriím a jejich teoretikům je stejná jako proti fámám. Coady navrhuje, aby se přestal výraz konpirační teorie a konpirační teoretik používat, neboť je sám o sobě něčím pejorativním, případně je nutné ho používat bez negativní konotace. Konpirační teoretik je prostě jen ten, který pro vysvětlení určitých událostí a jevů využívá teorii, v níž tyto jevy či události spojuje s určitými aktéry, vidí za nimi úmysl, nikoliv náhodu. Na tom ovšem není vůbec nic

kontroverzního, neboť takto je pak každý z nás konpirační teoretik a co víc – z historie víme, že různé konspirace se skutečně udály, jsou běžnou formou jednání v celé historii a ve všech kulturách.

Poslední kapitola *Blogosféra a konvenční média* poukazuje na úbytek čtenářů tištěných konvenčních médií a nárůst médií internetových, zejména nezávislých blogů či jiných nekonvenčních zpravodajských stránek. Nárůst internetových médií a jejich čtenářů ovšem neznamená, že by lidé přestávali konvenčním médiím věřit. Autor se zabývá i profesionalitou novinářů, přičemž profesionalita podle něj znamená pouze to, že někdo je za práci placen. Rozdíl mezi novináři konvenčních médií a nezávislými blogery pak tkví ve faktu, že ti první jsou placeni, tím pádem chtějí posloužit svému zaměstnavateli, což ovšem pro blogery stěžejní není, jejich hlavním cílem je přitáhnout publikum. Oba by však měli získávat a šířit informace, které má veřejnost právo znát (s. 145). Autor popírá, že by konvenční média byla zárukou pravdy a bezchybnosti a že fakta jsou jimi lépe a více kontrolována a ověřována. Poukazuje na to, že v odborném diskurzu mají konvenční média lepší pozici a jsou považována za spolehlivá, což je ovšem mylné přesvědčení.

Nárůst četnosti blogosféry jako soupeře konvenčních médií připodobňuje autor k vzrůstu tištěných knih jako konkurenta rukopisů v 15. století. Pravda je, že přístup k většímu množství informací taktéž znamená přístup k většímu počtu dezinformací. Coady však opouje názoru, že mají-li lidé přístup k většímu počtu cílených lží, o to větší je pak jejich důvěra v tyto lži. Naopak ukazuje na to, že pokud bychom chtěli zamezit falešným informacím, nesměli bychom pak informovat vůbec o ničem, a přestože se někdy objevují falešné informace, dává to větší hodnotu těm pravdivým.

V postskriptu o *Vládním dohledu a soukromí* se dotýká problematiky soukromí každého z nás v kontextu státního dohledu. Kritici státního dohledu tvrdí, že občané mají právo na vlastní soukromí a stát nemá právo se do jejich soukromí vměšovat, jenže Coady právo na soukromí nevidí jako základ adekvátní kritiky státního dohledu.

Celkově kniha Davida Coadyho o aplikaci teorie poznání na soudobá společenská témata přináší neotřelé a navýsost zajímavé názory, zahrnující pochybování o tom, zda existují (nejen) morální experti, podporování nezávislých blogů namísto konvenčních médií či obhajování fám a konspirací. Stěžejním tématem spojujícím veškeré kapitoly je vědění a důvěra v něj a také otázka, jak poznat čemu věřit a co naopak zamítnout. Knihu lze zajisté doporučit všem, kteří se zajímají o distribuci vědění či důvěru v jakékoliv informační zdroje v dnešní informační společnosti.

Kateřina Soukalová

Břetislav Tureček: *Nesvatá válka o Svatou zemi*. Praha: Knížní klub, 2011, 287 s.

Čtenářsky velmi úspěšná kniha *Nesvatá válka o Svatou zemi* (Praha: Knížní klub, 2011) z pera předního českého experta na islámský svět, pedagoga Metropolitní univerzity v Praze a dlouholetého zpravodaje Českého rozhlasu na Blízkém východě, Břetislava Turečka, je pozoruhodná z mnoha důvodů. Předně ukazuje, že je možné napsat skutečný bestseller, jenž se již dočkal mnoha dotisků, aniž by se autor musel uchýlit k vulgarizujícímu, stereotypnímu, povrchnímu a negativnímu referování o muslimském světě v souladu s osvědčenou šablonou tzv. harémové literatury. Tureček je naopak náročný vůči sobě i svým čtenářům, jejichž věrný okruh si postupně vychoval. Značka „Tureček“ nesází na lacinou senzacechtivost a na nejnižšího společného jmenovatele. Stejně jako ve své úspěšně prvotině *Světla a stíny islámu* (Praha: Knížní klub, 2010) postupuje i zde spíše tak, že zpochybňuje a boří zažitě stereotypy. Namísto jednoduchého a přehledného černobílého obrazu blízkovýchodních společností rozkrývá pestrou mozaiku a stránku za stránkou vyjevuje množství vzájemně odlišných slupek či odstínů na škále šedi. Vesměs s pomocí čtivých příběhů konkrétních jednotlivců reprezentujících určité obecnější jevy vykresluje překvapivou pestrost tam, kde čtenář očekává spíše jednodušnost a uniformitu. Přitom ale Tureček klade důraz na

detailní a věrný popis pozorované reality, generalizacemi šetří.

Konečně, pro Turečka typická je i na lékárnických vahách odměřená vyrovnanost a hodnotící neutralita, někdy působící až neautenticky či uměle. O vyváženost se novinářinou proškolený Tureček snaží i při psaní o tak citlivém a emocemi, hodnotami, vzájemnými křivdami i prolitou krví zatíženém tématu, jako je izraelsko-palestinský konflikt. Mnoho kontroverzních aktérů dostane hlas, Tureček však ke všem přistupuje empaticky a s respektem, nikoho nesnižuje. Čtenáři je brzy jasné, že ve sporu figuruje daleko více než pouhé dvě strany. Jestliže například Tureček hovoří o palestinském terorismu, nezapomene podrobně představit i terorismus židovský. Ukazuje-li sionistické uchvácení palestinského teritoria, připomene, že bez kolaborace, neschopnosti, vnitřních sporů či obyčejné zbabělosti Palestinců samých by sionisté nikdy neuspěli. Vylíčí-li mnohačetné diskriminace Palestinců ze strany Izraele, vždy představi i židovské lidskoprávní organizace do posledního dechu hájící jejich práva. Recenzent se zde s potenciálním čtenářem rád a bez obav vsadí, že po dočtení Turečkovy práce nedokáže říct, na čí straně autor vlastně stojí. Tento přístup dobře vystihuje ironicky úvodní citát recenzované knihy, který pronesl svou funkcí znavený Ronald Storrs, britský guvernér Jeruzaléma (1918–1926): „Vzhledem k tomu, že nejsem ani Žid, ani Arab, nepodporuji jen jednu stranu, ale obě. Dvě hodiny arabských stížností mě zaženou do synagogy. A po intenzivním kurzu sionistické propagandy jsem pro změnu připraven přestoupit na islám.“ Tureček se k tomuto postoji po více než čtyřech letech strávených v Jeruzalémě – kdy záměrně a symptomaticky žije dva roky v arabské a dva roky v židovské čtvrti – též hlásí.

Při zpracovávání izraelsko-palestinského konfliktu se Tureček nemůže vyhnout četným exkurzům do historie, která ve Svaté zemi na obou stranách silně rezonuje, a ovlivňuje tak současnost. Přitom ale vzájemně konkurenční interpretace dějin stojí v samém jádru sporu. Jsou totiž využívány k ospravedlnění vlastních pozic, diskreditaci nároků soupeře a k mobilizaci příznivců. Tureček v této